

“MUBAYYIN” ASARIDA BOBURNING DINIY-HUQUQIY QARASHLARI**Turdiyeva Husnida**

FarDU Filologiya fakulteti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning ko‘p qirrali merosi, xususan, uning diniy-huquqiy qarashlarini o‘zida aks ettirgan “Mubayyin” asari chuqur tahlil qilinadi. Asarning yaratilish tarixiy sharoiti, mazmuni, fiqhiy asoslari, badiiy ifoda vositalari va zamonaviy o‘quv jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlari muallif tomonidan interdisiplinar yondashuv asosida tahlil etilgan. Shuningdek, “Mubayyin”ning turli nashrlari, uning tarjimalari va xalqaro boburshunoslikda tutgan o‘rni baholangan. O‘zbekiston Respublikasida olib borilayotgan madaniy siyosat va Uchinchi Renessans davri bilan bog‘liq yondashuvlar Bobur merosini ilm-fan, ta’lim va huquqiy tafakkur kontekstida yangicha talqin etishga xizmat qilmoqda.

Kalit so‘zlar: diniy-huquqiy tafakkur, fiqh asoslari, madaniy meros, huquqiy ong, tarixiy xotira, falsafiy qarashlar, ma’naviy meros, shariat normalari, interdisiplinar yondashuv, ilmiy tahlil, madaniy uyg‘onish, renessans g‘oyalari.

Jahon tamaddunida chuqur iz qoldirgan yuksak siymolardan biri sifatida Zahiriddin Muhammad Bobur — shoir, qomusiy olim, davlat arbobi va harbiy sarkarda sifatida xalqaro miqyosda keng e’tirof etilgan tarixiy shaxsdir. Ayniqsa, uning “Boburnoma”[1], poetik devonlar, tarixiy-huquqiy risolalar singari asarlari o‘zbek xalqining adabiy-estetik tafakkuri va davlatchilik an‘analarining shakllanishida muhim o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, Bobur ijodi jahon adabiyoti, tarixshunoslik, siyosatshunoslik va sharqshunoslik sohalarida ham chuqur ilmiy qiziqish uyg‘otib kelmoqda.

Zahiriddin Muhammad Bobur eng avvalo, Hindiston hududida uch asrdan ortiq hukmronlik qilgan Boburiylar saltanatini barpo etgan zabardast Temuriy hukmdor sifatida e’tirof etiladi. Uning “Boburnoma” asari nafaqat tarixiy-memuar janrida yaratilgan yuksak namuna, balki o‘z davrining siyosiy, geografik, madaniy va ma’naviy hayotini chuqur aks ettirgan nodir yodgorlik sifatida ham baholanadi. Bobur ijodining huquqiy-nazariy qatlami esa “Mubayyin”[2] asarida o‘z aksini topib, o‘rta asr islom huquqi va adolat tamoyillariga oid tarixiy manba sifatida alohida e’tiborga loyiqdir. Zahiriddin Muhammad Boburning boy ma’naviy-ma’rifiy merosida “Boburnoma”, 107 “Devon” kabi badiiy, tarixiy va estetik ahamiyatga ega asarlar bilan bir qatorda, uning diniyhuquqiy tafakkurini aks ettiruvchi “Mubayyin” nomli risolasi alohida o‘rin tutadi. Ushbu asar Bobur Mirzoning shoir va hukmdor sifatidagi

salohiyati bilan birga, uning huquqshunos olim, ya'ni fiqh ilmi sohasidagi yetuk bilim egasi sifatida shakllanganini ko'rsatadi

“Mubayyin” asari Bobur tomonidan hijriy 927-yil (milodiy 1521-yil) atrofida, o'z farzandlari Humoyun va Komron Mirzolar uchun yozilgan bo'lib, u islom huquqi – fiqh asoslarini keng bayon etuvchi diniy-nazariy risola hisoblanadi. Ushbu asar besh bo'limdan iborat bo'lib, e'tiqod, salot (namoz), zakot, savm (ro'za) va haj ibodatlariga oid masalalarni keng yoritadi. Bobur asarni masnaviy janrida yozgan bo'lib, unda fiqhiy bilimlar san'atkorona ifoda, badiiy vositalar va didaktik yondashuvlar bilan mujassam etilgan.

“Mubayyin” asari istiqlol yillarida uch bor nashr qilingan: 2000-yilda Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyotida, 2011-yilda “Mumtoz So'z” nashriyotida, va 2020-yilda “Sharq” nashriyoti tomonidan qayta tahrir bilan chop etilgan. Har bir nashrda matn tahririytanqidiy yondashuv asosida takomillashtirilgan bo'lib, asarning didaktik, fiqhiy va poetik jihatlari chuqurroq ochib berilgan [7].

Bugungi kunda “Mubayyin” asarini o'rganish faqat tarixiy yoki diniy qiziqish doirasidagina emas, balki huquqshunoslik, pedagogika va madaniyatshunoslik fanlarining kesishgan nuqtasida ham dolzarb ilmiy mavzuga aylangan. Ushbu asarning mazmunini yoshlar ongiga singdirish orqali diniy bag'rikenglik, ma'naviy tozalikka intilish, huquqiy bilimlarning qadimiy ildizlari haqida tushunchalar shakllantirish mumkin. Ta'kidlash joizki, “Mubayyin” — Zahiriddin Muhammad Bobur ijodining muhim, biroq hanz to'liq ochilmagan qatlamlaridan biri bo'lib, u fiqhiy tafakkurning badiiy ifoda bilan uyg'unlashgan noyob namunasi hisoblanadi. Ushbu asarni chuqur tahlil qilish va zamonaviy o'quv jarayonlariga tatbiq etish, Bobur merosini yanada keng va tizimli o'rganish uchun mustahkam zamin yaratadi.

“Mubayyin” risolasi islomshunoslar, huquqshunoslar, tarixchilar, faylasuflar, tilshunoslar va adabiyotshunoslar uchun ko'p qatlamli ilmiy-nazariy tadqiqotlar olib borishga imkon beradigan nodir manba hisoblanadi. Uning tahlil va talqini hozirgi kunda interdisiplinar yondashuvda — huquq, dinshunoslik, madaniyatshunoslik va tarixiy-filologik tahlil doirasida faol olib borilmoqda. Zahiriddin Muhammad Bobur merosini chuqur o'rganish nafaqat O'zbekistonda, balki jahonning ko'plab mamlakatlarida ham ilmiy e'tiborni jalb qilmoqda. Xususan, “Mubayyin” asarining nashri va ilmiy muomalaga kiritilishida tarixiy va hozirgi zamon boburshunos olimlarining roli alohida ta'kidlanishga loyiq. Bobur Mirzoning boshqa diniy-falsafiy qarashlari qatorida, uning Xoja Ubaydulloh Ahrorning “Risolai voliddiyya” asarini fors tilidan o'zbek tiliga tarjima qilgani, so'ngra bu risolaning tasavvuf ilmi doirasida ilmiy muomalaga kirib kelgani ham e'tiborga loyiq ilmiy dalildir. Shuningdek, Tehron Milliy kutubxonasidan topilgan “Kulliyot”, Mashhad shahridagi muzeydan olib kelingan “Xatti Boburiy”da ko'chirilgan Qur'oni Karim nusxasi Boburshunoslikdagi tarixiy ochilishlar sirasiga kiradi. Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsiyati, uning

tarixiy xizmati, ijodi va merosining xalqimiz ongida barqaror o‘rin egallashi yo‘lida olib borilayotgan ishlar samara bermoqda. Ayniqsa, 1998-yildan buyon faoliyat yuritayotgan Bobur nomidagi xalqaro jamg‘arma tomonidan ta‘sis etilgan Boburshunoslik xalqaro mukofoti ushbu ilmiy yo‘nalishga xalqaro e‘tiborning mustahkam dalilidir.

Zahiriddin Muhammad Bobur merosini o‘rganish va targ‘ib qilish, xususan, “Mubayyin” singari asarlarni tizimli ilmiy tadqiq etish nafaqat adabiy va tarixiy, balki diniy-huquqiy tafakkurning zamonaviy rivojiga xizmat qiladigan dolzarb ilmiy vazifa sifatida qaralmoqda. Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi va ilmiy-ma‘naviy merosi nafaqat o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy voqeliklarini aks ettirishda, balki bugungi kun ilm-fani, huquqi, adabiyoti va madaniyati uchun ham dolzarb metodologik manba sifatida alohida ahamiyatga ega. Boburning “Boburnoma”, “Devon” va ayniqsa, “Mubayyin” kabi asarlari uning ko‘p qirrali shaxsini — shoir, davlat arbobi, tarixchi, fiqhshunos va mutafakkir sifatida har tomonlama yoritadi. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, Boburning “Mubayyin” asari diniy-huquqiy tafakkur, badiiy ifoda va ma‘naviy merosning o‘zaro uyg‘unligida yaratilgan noyob namunadir. Unda 109 o‘rta asrlar islom fiqhining asosiy masalalari san‘atkorona tilda bayon qilingan bo‘lib, bu holat asarni diniy-huquqiy risola bo‘lish bilan birga, badiiy adabiyot namunasi sifatida ham o‘rganishga imkon beradi. Aynan shu jihatlar uni madaniyatshunoslik, pedagogika, huquqshunoslik va filologiya sohalarida interdisiplinar tadqiqotlar mavzusiga aylantirmoqda. Boburshunoslikning mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida shakllanib borayotganligi, milliy va xalqaro miqyosdagi ilmiy nashrlar, anjumanlar, muzeylar, jamg‘armalar va targ‘ibot ishlari orqali namoyon bo‘lmoqda. Bugungi kunda Bobur siymosi va merosi milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash va madaniy uyg‘onish jarayonlarida asosiy tamoyillardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, yosh avlodni tarixiy-madaniy meros ruhida tarbiyalashda “Mubayyin” kabi asarlarning ta‘lim jarayonlariga tatbiq etilishi, milliy identitet va ma‘naviy qadriyatlarni chuqur singdirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Bobur merosini, ayniqsa, uning diniy-huquqiy tafakkurini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tizimli o‘rganish va uni global ilmiy muomalaga jalb etish — XXI asr ilmi va tafakkuriga muvofiq yondashuv bo‘lib, davrimizning ma‘naviy poydevorini mustahkamlovchi muhim omillardan biri sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kenjabek M. “Mubayyin” nashriga so‘zboshi // Bobur Z.M. Mubayyin. – Toshkent: Sharq, 2020. – B. 5–12.
2. Bobur Z.M. Mubayyin. – Toshkent: Sharq, 2020 (1-nashr: 2000; 2-nashr: 2011). – 136 b.
3. Bobur ensiklopediyasi / Tahrir hay‘ati: H. Ziyoyev va boshq. – Toshkent: O‘zME, 2012. – 672 b.
4. Internet ma‘lumotlari